

Utdeling av religiøse bøker eller skrifter på skolen

Utdanningsdirektoratet har vurdert om utdeling av gaver i form av religiøse bøker/skrifter kan skje innenfor rammene av opplæringsloven med forskrifter etter henvendelse fra Human-etisk forbund.

TOLKNINGSUTTALELSE 19.08.2021

Gjelder

- Opplæringslova - § 2-3 a. Fritak frå aktivitetar m.m. i opplæringa
- Opplæringslova - § 2-4. Undervisninga i faget kristendom, religion, livssyn og etikk

Vi viser til deres brev datert 07.05.2020 der dere ber om en vurdering av om utdeling av bibler eller andre religiøse skrifter på skolen eller i KRLE timen er akseptabelt, og hvordan det i så fall skal organiseres slik at det gjøres innenfor opplæringslovens §§ 2-3a og 2-4.

Dere viser til at dere får meldinger om at det skjer utdeling av bibler og/eller andre religiøse skrifter i grunnskolen. Dere viser til at bibelutdelingen gjerne knyttes opp til KRLE på 5. trinn, der elevene skal lære om Bibelen og bruke denne i undervisningen. Noen ganger følges bibelutdelingen av et undervisningsopplegg som de eksterne kristne representantene tar

seg av på vegne av skolen. Dere viser til at dette vanligvis skjer ved at representanter fra en kristen menighet eller Norsk Gideon kommer inn i klasserommene og deler ut bibler personlig til elevene, som elevene kan beholde. Dere viser videre til at det er tradisjon for et tett samarbeid mellom kirke og skole i Norge, ofte i egne samarbeidsavtaler.

Dere viser også til at dere er kjent med at mange kvier seg fra å si ifra til skolene ettersom det gjerne innebærer negative sosiale omkostninger å protestere mot dette, både for barn og voksne. Dette gjør at det sannsynligvis er mørketall. Vi viser ellers til det som kommer frem av deres e-post med vedlegg.

Vi beklager at dere har måttet vente lenge på svar fra oss!

Vår vurdering

Vi vil først kort redegjøre for noe av den historiske bakgrunnen for forholdet mellom kirken og skolen, og deretter kort gjøre rede for rammene for et samarbeid mellom skolen og religiøse organisasjoner/tros – og livssynssamfunn. Vi gjør deretter rede for relevante bestemmelser før vi til slutt går nærmere inn på vurdering om utdeling av gaver i form av religiøse bøker/skrifter kan skje innenfor rammene av opplæringsloven med forskrifter. Mye av denne informasjonen er godt kjent for Human-Etisk Forbund, men vi legger til grunn at denne tolkningsuttalelsen også vil bli lest av andre som ikke kjenner historikken og regelverket så godt.

Denne tolkningsuttalelse gjelder for offentlige skoler og friskoler, med unntak av friskoler som er godkjent på religiøst grunnlag.

1. Innledning

1.1 Kort om forholdet mellom Den norske kirke og skolen

Tidligere var dåpsopplæringen¹ en del av den undervisningen skolen hadde ansvar for. I 1969 ble imidlertid grunnskoleloven endret og skolen fikk ikke lenger ansvaret for opplæring av de dømte i kristen tro og kristne tradisjoner. Videre ble KRL-faget innført i 1997 og som en konsekvens «ble sokneprestens og biskopens tidligere lovfestede tilsynsrett med kristendomsundervisningen i grunnskolen fjernet ved innføringen av opplæringsloven av 1998. Med dette ble den siste formelle forbindelse mellom kirke og skole brutt»².

I dag har kommunene og skolene ansvaret for opplæringen i faget KRLE med mål om å gi elevene kunnskap om tro, religioner og livssyn.

1.2 Kort om samarbeid mellom skole og religiøse organisasjoner/tros- og livssynssamfunn

Selv om det er et tydelig skille mellom ansvaret for opplæringsfeltet til skolen (opplæring med mål om kunnskap om tro, religioner og livssyn) og opplæringsfeltet til kirken (opplæring til en tro), er dette ikke til hinder for at skolen og Den norske kirke inngår et samarbeid. Den norske kirke besitter mye kunnskap om kulturarven som skolen kan dra nytte av.

Det betyr at skolen kan dra nytte av den kunnskapen som Den norske kirke besitter når skolen skal oppfylle sitt ansvar om å gi elevene kunnskap om tro, religioner og livssyn i tråd med læreplanen i KRLE. Et samarbeid med Den norske kirke eller andre tros- og livssynssamfunn må imidlertid skje innenfor rammene av opplæringsloven med forskrifter. Som det går frem av Innst. S. nr. 15 (1995-96) skal skolen *«ikke være en arena for forkynnelse og misjonering. [...] Faget skal gi kunnskap, det skal skape innsikt, men ikke være et redskap for trossamfunn.»*

1.3 Kort om rammene for bruk av bistand i opplæringen

Skolen har ansvar for at regelverket følges, også når de inviterer noen inn i klasserommet. Dette gjelder ikke bare det faglige og pedagogiske innholdet etter læreplanene, men også de øvrige reglene i opplæringsloven med forskrifter.

Vi viser blant annet til følgende:

Det er bare personer som er ansatt i lærerstilling som kan ha det faglige og pedagogiske ansvaret for opplæringen. Dersom eksterne aktører deltar i opplæringen, er det fortsatt læreren som har ansvaret for opplæringsøkten, inkludert ansvaret for det faglige og pedagogiske innholdet. Det følger av opplæringsloven § 10-1 at den som skal tilsettes i en undervisningsstilling, skal ha relevant faglig og pedagogisk kompetanse. Konkrete kompetansekrav er fastsatt i forskrift til opplæringsloven kapittel 14.

Eksterne aktører kan delta i opplæringen og bistå læreren med sin spesialkompetanse, eksempelvis kan helsesykepleiere bistå i seksualundervisningen. Andre eksempler kan være bistand fra politiet, brannvesenet eller religiøse eller filosofiske organisasjoner. Personer som ikke er ansatt i undervisningsstilling, skal imidlertid ikke ha ansvaret for

opplæringen, jf. opplæringsloven § 10-11.

Skolen og læreren har videre ansvaret for omsorgen for elevene og for at opplæringen er i samsvar med læreplanverket og innrettet slik at elevene skal kunne oppnå kompetansemålene i læreplaner for fag. Det er derfor naturlig at ansvarlig lærer forbereder hele eller deler av opplæringsøkten i samarbeid med den som skal bistå i opplæringen.

Forkynnesforbudet gjelder i alle fag/all undervisning, og skolen og læreren har ansvar for at forkynnesforbudet etterlevs.

All undervisning bør være inkluderende/samlende og det er uheldig dersom det oppstår situasjoner der fritaksretten i § 2-3a aktualiseres. Skolen og læreren har ansvar for at opplæringen skal samle alle elever, og for at fritaksretten aktualiseres så sjelden som mulig.

2. Retten til utdanning og undervisning

2.1 Internasjonale forpliktelser

Det følger av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), første tilleggsprotokoll art. 2 at: *«Ingen skal bli nektet retten til utdanning. Funksjoner staten påtar seg i utdanning og undervisning, skal den utøve med respekt for foreldres rett til å sikre slik utdanning og undervisning i samsvar med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning».*

I flere dommer og blant annet i dom 29.06.2007³ har Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) hatt en forutsetning om at en obligatorisk opplæring om religioner skal være objektiv, kritisk og pluralistisk⁴.

2.2 Opplæringsloven

Generelt

Opplæringen i grunnskolen skal være i samsvar med opplæringsloven med forskrifter, herunder læreplanverket, og innrettet slik at elevene skal kunne nå kompetansemålene i læreplanene, jf. opplæringsloven § 13-10. Læreplanen gir i utgangspunktet kommunen og skolen frihet til selv å velge metode og aktiviteter for å oppfylle målene.

Opplæringen skal ikke være forkynnende – opplæringsloven § 2-4

Opplæring i faget KRLE er særskilt regulert i opplæringsloven § 2-4 hvor det blant annet går frem at undervisningen ikke skal være forkynnende, og faget skal presentere ulike verdensreligioner og livssyn på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte. Dette har ikke bare betydning for hvordan kompetansemålene er utformet i læreplanene i KRLE faget, men også for de metodene og aktivitetene som velges for å oppfylle kompetansemålene.

Departementet har i forarbeidene uttalt at *«faget er eit kunnskapsfag som ikkje skal vere eigna til opplæring i ei bestemt tru. Faget skal vere eit kunnskapsfag på linje med skolefaga elles»*. Videre er det uttalt at *opplæringen ikke skal være «forkynnende og/eller vedkjennende. Departementet vil understreke at den einsskilde læraren si arbeidsform og tilnærming til faget ikkje må vere eigna til å komme i konflikt med desse retningslinjene»*⁵.

Dette er også i samsvar med merknad i Innst. S. nr. 15 (1995-96) om at *«[f]aget skal gi kunnskap, det skal skape innsikt, men ikke være et redskap for trossamfunn.»* Videre har departementet uttalt at de er *«oppteke av at arbeidsmåtene i faget skal medverke til likeverdig undervisning om religionar og livssyn. Skolane skal i sine val av arbeidsmåtar ikkje velje aktivitetar som har preg av religiøs utøving»*⁶ og at *«skolene må vise særlig aktsemd ved val og praktisering av arbeidsmåtar»*.

Dette er også senere fulgt opp av departementets uttalelse om at *«opplæringen ikke skal gi rom for religionsutøvelse, men skal kun gi kunnskap om tro, religioner og livssyn»*⁷.

Opplæringen skal være objektiv, kritisk og pluralistisk – opplæringsloven § 2-4

Etter opplæringsloven § 2-4 skal undervisningen også være «objektiv, kritisk og pluralistisk». Dette ble sammen med andre endringer, tatt inn i bestemmelsen i 2008. Formålet var å sikre at faget var i samsvar med menneskerettighetene⁸ etter dom i EMD⁹ som konkluderte med at Norge hadde krenket EMK.

Videre skal opplæringen være samlende/inkluderende jf. bl.a. opplæringsloven § 2-4 første ledd. Undervisningen bør derfor legges opp slik at risikoen for å havne i fritakssituasjoner blir så liten som mulig.

3. Religiøse bøker/skrifter som læremiddel og gave

3.1 I klasserommet/undervisningen

Bruk av religiøse bøker/skrifter i opplæringen

Skolen skal sørge for at elevene har nødvendige læremidler, jf. opplæringsloven § 2-15. Opplæringen i KRLE-faget skal gi kjennskap til kristendommen, andre verdensreligioner og livssyn, kjennskap til hva kristendommen har å si som kulturarv og til etiske og filosofiske emner, jf. opplæringsloven § 2-4. Kompetansemålene går frem av læreplanen i faget. Innenfor rammene i opplæringsloven og annet regelverk velger kommunene og skolene selv hvilke læremidler de vil bruke for at opplæringen skal være egnet til å nå målene i læreplanene. Regelverket er derfor ikke til hinder for at skolen bruker religiøse bøker/skrifter i opplæringen, f.eks. gjennom innkjøp av klassesett.

Utdeling av religiøse bøker/skrifter som gave til elevene

Utdanningsdirektoratet anbefaler ikke at kommunen åpner for at religiøse organisasjoner/trossamfunn deler ut religiøse skrifter eller gjenstander i form av gaver til elevene.

KRLE-faget skal gi kunnskap og skape innsikt, men ikke være et redskap for trossamfunn. Skolen skal heller ikke velge aktiviteter i faget som bærer preg av religiøs utøving. Bruk av religiøse bøker/skrifter som læremiddel for å nå kompetansemålene, er noe annet enn utdeling av religiøse bøker/skrifter som gave til eleven personlig. Som gave får bøkene/skriftene en annen funksjon og/eller verdi utover det å være et middel for å nå kompetansemålene. Vi viser også til at verken opplæringsloven eller kompetansemålene i læreplanen i faget stiller krav om eller gjør det nødvendig at elevene har tilgang til eller eier trykte eksemplarer av religiøse bøker/skrifter. Sammenholdt med at religiøse skrifter/bøker har en verdi for den religionen den er fra, vil slike gaver normalt oppfattes som forsøk på overbevisning eller oppfordring til å tro eller følge en religion.

Å legge opp til gaveoverrekkelser til elevene av religiøse skrifter/bøker eller religiøse gjenstander, vil derfor etter vår vurdering kunne oppleves som tilslutning til et livssyn eller forkynning. For enkelte vil også en slik aktivitet kunne oppleves som støtende eller krenkende. Vi legger også til at undervisningen skal være objektiv, og arbeidsmåtene i faget skal medvirke til likeverdig undervisning om religioner og livssyn.

Etter opplæringsloven § 2-3a har elever rett til fritak fra deler av undervisningen som de ut fra egen religion eller eget livssyn opplever som utøving av en annen religion eller tilslutning til et annet livssyn. Vi presiserer at det at en elev har rett til fritak etter opplæringsloven § 2-3a, ikke kan kompensere for at undervisning i faget, inkludert valg og praktisering av arbeidsmåter, er forkynnende etter opplæringsloven § 2-4.

3.2 Gaver til skolen

Det er ikke er noe i veien for at skolen kan være mottaker av gaver fra religiøse organisasjoner eller tros- eller livssynssamfunn. Det betyr at skolen kan ta imot religiøse bøker som gave, og benytte disse i undervisningen, f.eks. som klassesett.

Vår referanse:

2020/3724

¹ Dåpsopplæring ble den gang definert «som undervisning og oppdragelse som skal hjelpe barn og unge til å tilegne seg den kristne tro, finne plass i menighetens fellesskap, og å leve i samsvar med kristen livstolkning. Målet er å føre barn og unge inn i den kristne tro og gi dem livshjelp, det vil si støtte til å tolke og mestre tilværelsen og sitt eget liv i lys av evangeliet», jf. NOU 2000:26, jf. Innst.S. nr. 200 (2002-2003).

²NOU 2006:2, punkt 3.8, Historisk tilbakeblikk

³Case of Folgerø and others v. Norway: EMD har i dom av 29. juni 2007 funnet at KRL-faget, slik det var etter ordningen fra 1997, ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til foreldrenes religiøse og filosofiske overbevisning. Norge har dermed krenket den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen, første tilleggsprotokoll art. 2 (EMK), som lyder: Ingen skal bli nektet retten til utdanning. Funksjoner staten påtar seg i utdanning og undervisning, skal den utøve med respekt for foreldres rett til å sikre slik utdanning og undervisning i samsvar med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning. Domstolen har vurdert faget slik det var fastsatt i læreplanen av 1997 og det rettslige rammeverket rundt faget slik det fremkom i formålsbestemmelsen for grunnopplæringen og lovbestemmelsen om faget og fritaksordningen, jf. opplæringsloven §§ 1-2 og 2-4 jf. Rundskriv F-15-07 fra Kunnskapsdepartementet.

⁴Må sees i sammenheng med opplæringsloven § 2-4 og omtalen av bestemmelsen

nedenfor.

⁵Ot.prp.nr. 40 (1995-96) punkt 2.3

⁶jf. punkt 4.4.1 i Ot.prp.nr. 91 (2004-2005) Om lov om endringer i opplæringslova og friskolelova

⁷Rundskriv F-15-07 fra Kunnskapsdepartementet

⁸Ot.prp.nr. 54 (2007-2008), pkt. 4.2.1 Vurdering fra departementet

⁹Se fotnote 3 for oppsummering av dommen.